

Dr Miloš Pankov¹

ROZA LUKSEMBURG (1871-1919) U BIBLIOTEKAMA SRBIJE U 20. I 21. VEKU

Svenka Savić je 2011. godine, u radu „*Pisma Roze Luksemburg iz zatvora*“², upitala koje knjige Roze Luksemburg postoje u inventarima biblioteka, koliko puta su pozajmljivane, da li su neke od njih otpisane iz inventara i iz kojih razloga. Iste godine sproveli smo malo istraživanje u nekoliko biblioteka u Srbiji (Beograd, Bor, Loznica, Novi Sad, Subotica, Prokuplje) o prisustvu Roze Luksemburg u literaturi dostupnoj javnosti. Rezultat je gotovo porazan: postoje neke njene knjige, inventar je različit, pozajmljene jednom (eventualno dva puta) tokom poslednjih 70 godina (što je i bio jedan od razloga za otpis iz inventara). Na osnovu ovog podatka dalo bi se zaključiti da **Roza Luksemburg** nije naša savremenica ni po vremenu, ni po idejama koje je zastupala. Nakon skoro jedne decenije, **istražujem** isti fenomen. **Analiziram** dostupnost knjižne građe Roze Luksemburg u bibliotekama Republike Srbije, kao i frekventnost korišćenja njenih publikacija. Cilj je da **ustanovim** prisutnost dela Roze Luksemburg u javnim bibliotekama u godini koja prethodni stogodišnjici njenog ubistva – januara 2019. godine u Berlinu.

Materija I.

1. Uvidom u elektronske kataloge nacionalnih i javnih biblioteka (COBISS i BISIS), najpre **su identifikovane** autorske publikacije Roze Luksemburg i njihov raspored u pojedinim bibliotekama, a nakon toga i publikacije drugih autora u tematskoj vezi sa njom. Dobijene podatke uporedio sam sa informacijama iz uzajamnog kataloga World cat, asocijacije OCLC-a (Online Computer Library Center), koji sadrži zbirke preko 72.000 biblioteka u oko 170 zemalja sveta.

¹ Gradska biblioteka Novi Sad. E-mail: miloshns@yahoo.com.

² Martinov, Zlatoje i dr. 2011. Gde je nestala Roza Luksemburg. Beograd: Res publica; Zemun: Mostart. Str. 187.

2. Informacije o cirkulaciji opisane knjižne građe među korisnicima Gradske biblioteke u Novom Sadu dobijene su na osnovu izveštaja iz bibliotečke statistike o istoriji zaduženja pojedinačnih publikacija.

Rezultati

Ukupno 6 prevoda na srpsko (hrvatski) jezik knjiga Roze Luksemburg: Akumulacija kapitala (1955), Izabrani spisi (1974), Pisma iz zatvora (1951), Uvod u nacionalnu ekonomiju (1976) i Socijalna reforma ili revolucija (1976), nalaze se u većim javnim bibliotekama (Novog Sada, Niša, Kragujevca, Zrenjanina, Subotice) i pojedinim bibliotekama manjih gradova i opština.

Od ukupno 101 javne biblioteke čiji su katalogi mogu pretražiti, u najvećem broju mogu se pronaći: Pisma iz zatvora (35), Socijalna reforma ili revolucija (25) i Izabrani spisi (24). Uvod u nacionalnu ekonomiju, nalazi se u fondovima samo 16 biblioteka. Odabrana poglavlja knjige Socijalna reforma ili revolucija mogu se pronaći u elektronskoj formi prevedena na srpski jezik na: <https://www.marxists.org/srpshrva/biblioteka/luksemburg/index.htm>.

Podatak da je najnovije izdanje iz 1976. godine, pokazuje da su mnoge od ovih knjiga u lošem fizičkom stanju, da kao takve uskoro mogu biti odstranjene iz biblioteka i evidentirane za rashod. Pored toga, neka od prevedenih dela su dostupna vrlo ograničenom broju korisnika. Sačuvana su samo dva primerka knjige Partija i sindikati (napisana u koautorstvu sa **Karlom Kauckim** i **Antonom Panekukom** 1906. godine) u Univerzitetskoj biblioteci Grada Kragujevca i Biblioteci Matice srpske, i to prvo izdanje, koje je preveo **Dimitrije Tucović** 1909. godine.

U zborniku radova „*Marksizam i revizionizam*“, nalazi se njen rad „*Socijalna reforma ili revolucija*“, u kome su izložene osnovne ideje razrađene u istoimenoj knjizi, ali se on može pronaći samo u nacionalnim i opštinskim bibliotekama Prijepolja, Sjenice i Vršca. Fond Gradske biblioteke u Subotici sadrži sabrane prevode njenih tekstova na mađarski jezik, Irodalmi és művészeti írások (Književni i umetnički spisi), a to je ujedno i jedino dostupno izdanje Roze Luksemburg na jezicima drugih nacionalnih zajednica u Srbiji u gradskim bibliotekama.

World Cat katalog pruža podatke o 192 izdanja knjiga Roze Luksemburg (od toga su 79 na nemačkom, a 17 na engleskom jeziku) i 134 u tematskoj vezi sa njom.

Već i ovakav, delimičan uvid u bibliografiju, dovoljan je da se ustanovi da određen broj izvornih tekstova objavljenih na engleskom, nemačkom i drugim svetskim jezicima, još uvek čeka svoje prvo izdanje na srpskom jeziku u Srbiji. Kada je reč o knjigama na **engleskom** jeziku, to su naslovi: *Socialism and the church*, *Industrial development of Poland*, *The national question*, *Leninism or Marxism*, *Letter to Karl and Lisa Kautzsky*.

Literatura u bibliotekama Srbije koja se odnosi na njen život, karijeru i naučni rad još je malobrojnija. Prvi, kratak osvrt na doprinos Roze Luksemburg u okviru razvoja marksističkih ideja u politici dao je **Slobodan Jovanović** u knjizi *Iz istorije političkih doktrina* (1935). Premda je marksizam u socijalističkoj Jugoslaviji postao državna doktrina, nakon 1945. godine, od brojnih izdanja marksističke literature, svega je u nekoliko, uz ostale uzore revolucionarne misli pomenuta i Roza Luksemburg. Među njima je knjiga **Stefana Moravskog** (1980) *Marksizam i estetika*, u prevodu **Jugana Stojanovića**, danas sačuvana u nekolicini biblioteka. Jedina publikacija prevedena na srpski jezik čija je ključna tema Roza Luksemburg, je biografija **Paula Freliha**, *Roza Luksemburg: misao i delo*, objavljena 1954. godine u prevodu **Božane Milekić**.

U prvoj deceniji 21. veka (2011), objavljen je zbornik radova *Gde je nestala Roza Luksemburg*, (pod pokroviteljstvom Fondacije Roza Luksemburg), dostupan izuzev nacionalnih, još samo u Biblioteci Grada Beograda. Iz 2017. godine je srpsko izdanje biografije u stripu autorke **Kejt Evans**, *Crvena Roza*, savremeni prikaz njenog političkog delovanja, naučnog rada, ali i privatnog života. Usled komplikovane procedure nabavke novih knjiga, ona se trenutno nalazi u fondovima samo 2 javne biblioteke u Srbiji. Korisnici najvećeg broja biblioteka se o Rozi Luksemburg mogu se informisati samo kroz pojedinačna poglavlja monografije **Hane Arent**, *Ljudi u mračnim vremenima* (1991) i leksikona *Žene koje su menjale svet* (2004).

U Novom Sadu, članovi Gradske biblioteke nisu pozajmljivali ove knjige u većem broju u 21. veku, tačnije tokom poslednjih 12 godina, od kada se ovi podaci mogu pratiti. Svaki od pomenutih naslova koristilo je u ovom periodu od 2 do 5 korisnika, a samo je *Akumulacija kapitala* imala češću upotrebu. Kako su korisnici ove literature većinom studenti, rezultat ukazuje na to da se delo Roze Luksemburg ne nalazi u nastavnim planovima domaćih akademskih ustanova. Određeno interesovanje postoji samo za njen rad u domenu političke ekonomije.

Izdavačke kuće u Srbiji poslednjih decenija takođe nisu bile zainteresovane za teme koje Roza Luksemburg zagovara: štajkovi kao način borbe za radnička prava, revolucija kao oblika društvenih promena, socijalizam koji poštuje pravo na drugačije mišljenje i političko delovanje. O tome svedoči podatak da se poslednje izdanje na srpskom jeziku neke od knjige koja se odnosi na politički i naučni angažman Roze Luksemburg pojavilo pre više od 40 godine. S druge strane, samo u poslednjih 20 godina, dostupna su u bibliotekama članicama OCLCa 33 naslova koja odgovaraju istom kriterijumu, od toga 6 na engleskom jeziku. Da je interesovanje čitalaca u svetu za delo Roze Luksemburg u porastu potvrđuju i pojedini naslovi renomiranih izdavačkih kuća koji su se posredstvom međunarodne razmene našli u fondu nacionalnih biblioteka poslednjih decenija (**Schulman, Jason**. 2013. Rosa Luxemburg: Her life and legacy; **Schütrumpf, Jörn**. 2008. Rosa Luxemburg or : The price of freedom).

Roza Luksemburg se u svojim knjigama bavila i danas aktuelnim problemima (kriza socijaldemokratije, razvoj kapitalizma, odnos prema nacionalnom pitanju, ženski pristup politici) i očigledno je da bi njihova nova izdanja na srpskom jeziku pronašla svoju publiku. Celokupno delo Roze Luksemburg danas se, nakon što je razdoblje socijalizma za nama, a savremeni kapitalizam nailazi na nova iskušenja, može sagledati daleko objektivnije i od strane domaće nauke, zajedno sa tragovima koje su na ovim prostorima ostavili odrazi njenih ideja i pokreti njima inspirasni. To su neophodni preduslovi kako bi se stanje fondova u javnim bibliotekama popravilo. Bez novih izdanja, nabavka novih knjiga za biblioteke nije izvodljiva. Nakon toga je na bibliotekarima da korisnika upute u literaturu: direktnom preporukom, prikazima novih knjiga, javnim promocijama i drugim formama popularizacije.

Zaključujemo da su izvorna dela Roze Luksemburg nedovoljno zastupljena u bibliotekama, posebno manjih gradova Srbije, dok pojedina još nisu prevedena na srpski jezik i objavljena u Srbiji. Postojeća izdanja su vremešna, što znači da će usled dotrajalosti knjiga, ukoliko se ne pojave nova izdanja, knjige Roze Luksemburg postepeno iz biblioteka nestati. U drugoj polovini XX veka njeno delo bilo je izuzetno zapostavljeno od strane domaće akademske zajednice i izdavača, samim tim se do novih saznanja nije mogla doći ni u bibliotekama. Situacija se donekle menja na bolje u poslednjih 7 godina, od kada su se pojavile dve publikacije vredne pažnje: zbornik naučnih radova Gde je nestala Roza Luksemburg (2011) i biografija u stripu Crvena Roza (2017) prevedena na srpski jezik. Neznatna cirkulacija ove građe među korisnicima

biblioteka u Srbiji, nadovezuje se na opšti utisak o nedovljoj afirmisanosti dela jedne od najvažnijih političarki dvadesetog veka.

S obzirom da postoji određena istorijska distanca u odnosu na naučni rad i politički aktivizam Roze Luksemburg, sazreli su uslovi da njen doprinos bude adekvatnije vrednovan od strane naučnih i obrazovnih institucija u Srbiji, te da njene ideje i dostignuća postanu predmet izučavanja budućih generacija studenata i srednjoškolaca. **Tome je** potrebno prilagoditi postojeće nastavno-naučne planove srednjoškolskih i visokoškolskih ustanova iz oblasti: istorije, ekonomije, sociologije i politikologije; uvrstiti ih u udžbenike za odgovarajuće predmete i upotrebiti postojeću savremenu literaturu srpskom jeziku kao priručnu, kako bi se novim generacijama približilo vreme, istorijske okolnosti i društveni uslovi u kojima je živela Roza Luksemburg.

Literatura

Monografske publikacije u autorstvu Roze Luksemburg, u bibliotekama u Srbiji³:

Luksemburg Roza. 1955. Akumulacija kapitala. Beograd: Kultura - 19 biblioteka;

Luksemburg Roza. 1974. Izabrani spisi. Zagreb: Naprijed - 24 biblioteka;

Luksemburg Roza. 1951. Pisma iz zatvora. Beograd: Kultura - 16 biblioteka;

Luksemburg Roza. 1951. Pisma iz zatvora. Zagreb: Zora – 19 biblioteka;

Luksemburg Roza. 1976. Socijalna reforma ili revolucija. Beograd: Bigz – 25 biblioteka;

Luksemburg Roza. 1976. Uvod u nacionalnu ekonomiju. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost omladine – 16 biblioteka;

³ Na kraju zapisa nalazi se podatak o broju javnih biblioteka u Srbiji koje poseduju ovo izdanje.

Kaucki, Karl, Panekuk, Anton i Roza Luksemburg. 1909. Partija i sindikati. Beograd: Socijalistička knjižara - niti jedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Luksemburg, Roza. 1958). „Socijalna reforma ili revolucija“. U: Lenjin et al.. *Marksizam i revizionizam: zbornik radova*. Zagreb: Naprijed - 3 biblioteke.

Luksemburg, Rosa. 1975. Irodalmi és művészeti írások. Budapest: Gondolat – 1 biblioteka;

Luksemburg, Roza. 1977. Izabrani spisi (prevedli Adolf Bibič ... et al.). Ljubljana: Cankarjeva založba - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Luksemburg, Roza. 1963. Iz boja in življenja / Roza Luksemburg: izabrana pisma (izbrala, uredila in prevedla Erna Muser). Ljubljana: Cankarjeva založba - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju.

Izvorna dela Roze Luksemburg objavljena kao članci u serijskim publikacijama:

Luksemburg Roza. 1958. Pisma iz zatvora: Breslau, sredinom prosinca 1917. prevela Vera Georgijević. U: Polja, god. 4, br. 28/30;

Luksemburg Roza. 1971. Ruska revolucija. U: Ideje, 5 (1971), str. 15-39.

Monografske publikacije u tematskoj vezi sa Rozom Luksemburg, u bibliotekama u Srbiji:

Arent, Hana. 1991. Ljudi u mračnim vremenima. Gornji Milanovac: Dečje novine - 44 biblioteke;

Bebler, Anton. 1975. Marksizem in vojaštvo. Ljubljana: Komunist - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Jovanović, Slobodan. 1935. Iz istorije političkih doktrina, knj. 2. Beograd: Geca Kon – 2 biblioteke;

Jovanović, Slobodan. 2005. Iz istorije političkih doktrina, knj. 2, fototipsko izd. iz 1935. Beograd: Prosveta – 20 biblioteka;

Martinov, Zlatoje i dr. 2011. Gde je nestala Roza Luksemburg. Beograd: Res publica; Zemun: Mostart – 1 biblioteka;

Milosavljević, Ljubisav i Klem, Valerija. 2008. Žene koje su menjale svet Novi Sad: MK Panonia – 10 biblioteka;

Milosavljević, Ljubisav i Klem, Valerija. 2005. Žene koje su menjale svet Novi Sad: MK Panonia: CIPRI – 14 biblioteka;

Moravski, Stefan. 1980) Marksizam i estetika (prevod s italijanskog Stojanović, Jugan, predgovor Damnjanović, Milan). Titograd: Pobjeda - 3 biblioteke;

Lakos, Katalin. 1972. Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg: bibliográfia. Budapest: Fővárosi Könyvtár – 1 biblioteka;

Simovska, Lidija. 1977. Životot i revolucionarnoto deloto na Roza Luksemburg. Skopje: Institut za sociološki i političko-pravni istraživanja - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Frelj, Paul. 1954. Roza Luksemburg: misao i delo, Beograd: Rad - 20 biblioteka.

Hannover-Drück, Elisabeth und Hannover Heinrich Hannover. 1967. Der Mord an Rosa Luxemburg und Karl Liebknecht: Dokumentation einespolitischen Verbrechens. Frankfurt am Main: Suhrkamp - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Luxemburg, Rosa. 1989. Herzlichst Ihre Rosa: ausgewählte Briefe. Berlin: Dietz Verlag - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Schütrumpf, Jörn. 2008. Rosa Luxemburg or: the price of freedom. Berlin: Karl Dietz Verlag - nijedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Schulman, Jason. 2013. Rosa Luxemburg: her life and legacy. NY: Palgrave Mc Millan - niti jedna javna biblioteka ne poseduje ovu publikaciju;

Članci u serijskim publikacijama u tematskoj vezi sa Rozom Luksemburg, u bibliotekama u Srbiji:

Komšić, Jovan. 1981. „Diktatura proletarijata i Sovjeti: (u spisima A. Gramšija, R. Luksemburg i Đ. Lukača)“. Polja, god. 27, br. 263 (jan. 1981), str. 37-40.

Mirčev, Dimitar. 1977. „Proletarijatot i demokratijata vo deloto na Roza Luksemburg“, Skorje: Годишник/Институт за социолошки и политичко-правни истражувања; год. 3, бр. 1.

Rad je primljen u Redakciju 07. avgusta 2018. godine.

Rad je odobren za štampu 10. oktobar 2018. godine.